

Vedlegg 2

Minnemyntutgivelser – Den rådgivende komiteens begrunnelser og vurderinger rundt foreslåtte begivenheter og rangeringen av disse

Den rådgivende komiteen har levert sin innstilling til begivenhetsliste, med begrunnelser og vurderinger, i to runder. På bakgrunn av det første forslaget til begivenhetsliste ønsket Norges Bank på noen områder tydeligere begrunnelser og ytterligere prioriteringer. Blant annet ble komiteen bedt om å vurdere om noen av forslagene kunne sies å representere en endring av praksis i en mindre restriktiv retning. Komiteen leverte deretter et tilleggsnotat med ytterligere presiseringer og prioriteringer mellom de ulike forslagene.

Den rådgivende komiteen peker generelt på at den i sitt forslag til begivenhetsliste har hatt et visst blikk på å sikre en fordeling mellom ulike aspekter ved det norske samfunnet. Videre at det er vanskelig å foreta en rangering og sammenligning med tidligere utgivelser, slik Norges Bank har bedt om, uten å ha mer inngående kjennskap til alle prioriteringer som har vært gjort gjennom årenes løp.

Nedenfor følger en sammenstilling av komiteens vurderinger og begrunnelser rundt foreslåtte begivenheter og rangeringen av disse.

Jubileums- og minnemynter i edelt metall

- 2020 Frigjøringen 75 år

Selv om denne begivenheten ikke direkte gjelder konstitusjonen, mener komiteen det er grunnlag for å si at den er "knyttet til konstitusjonen". Frigjøringen medførte at det konstitusjonelle og demokratiske styret i Norge ble gjenopprettet, etter at det i praksis hadde vært satt ut av kraft under okkupasjonen.

Frigjøringsjubileet står i en særklasse blant nasjonale jubileer. Det minnes den viktigste historiske hendelsen i moderne tid, og er en markering knyttet nært til Kongehuset. Jubileet markerer at Norges statskonstitusjon ble gjenopprettet etter den tyske okkupasjonen. Gjentakende periodevise markeringer, blant annet ved minnemyntutgivelser, vil kunne motvirke en «devaluering» av frigjøringsjubileet. Jubileet har tidligere vært markert med minnemyntutgivelser i 1970 (25 kr), 1980 (200 kr) og 1995 (50 kr).

Sett i lys av at frigjøringen er markert en rekke ganger, og at det ikke er vanlig å markere 75-årsjubileer for historiske hendelser, innstiller komiteen på at en slik utgivelse ikke prioriteres.

- 2023 Kronprins Haakon og Kronprinsesse Mette-Marit 50 år

Både regjeringsår og fødselsdager relatert til Kongehuset har tradisjonelt vært markert med minnemyntutgivelser. Jubileene er viktige nasjonale markeringer, og Kongehuset er dessuten uløselig knyttet til myntutgivelser gjennom kongens rolle som myntherre og følgelig det høyeste symbol for landets myntvesen. Kronprinsparets jubileum kan anses som viktig både gjennom å markere kontinuitet i vår konstitusjonelle styreform, og gjennom å synliggjøre kvinners posisjon i monarkiet. Gjengivelser av tronarvinger på mynt kan følges tilbake til myntvesenets opprinnelse.

Markering av kongeliges 50-årsdager er ikke i samsvar med tidligere minnemyntutgivelser, og vil representere en endring av praksis. Komiteen innstiller derfor på at en slik utgivelse ikke prioriteres.

Sirkulasjonsmynter med spesialpreg

Komiteen har valgt ut ti begivenheter for den aktuelle perioden, én for hvert år, og har foretatt en rangering i fire grupper. Begivenheter i gruppe 1 er særlig aktuelle for minnemyntutgivelse i form av sirkulasjonsmynter med særpreg, mens begivenheter i gruppe 4 er de minst aktuelle.

Gruppe 1

- 2020 Anne-Cath Vestly 100 år

Anne-Cath Vestly, født 15. februar 1920 på Rena, regnes som en av landets mest betydningsfulle barnebokforfattere. Gjennom sine bøker satte Vestly ord på hvordan det var for jenter og gutter å vokse opp i etterkrigstidas Norge. Det startet med Ole Aleksander Filibom-bom-bom i 1953, og siden kom de litterære skikkelsene som perler på en snor: Mormor og de åtte ungene, Lillebror og Knerten, Aurora, Guro, Kaos, Ellen Andrea og Monrad.

Vestlys arbeid, ikke bare som forfatter, men som en selvstendig kvinne, var banebrytende ved at det tok opp allmenne og relevante temaer på nye måter. Forfatteren skrev blant annet om nye familieformer og kjønnsrollemønstre, og kunne provosere med «avsløringer» om hvordan barn ble til. Anne-Cath Vestly klarte å kombinere lekne fortellinger med et dypere alvor. Hun bidro i stort monn til å fremme barnas leselyst. Vestly var også en kjent skikkelse i radio og TV, særlig ble stemmen hennes kjent gjennom programposten Barnetimen for de minste. Vestly er en viktig representant for det barnelitterære feltet i Norge. Bøkene trykkes i stadig nye opplag og flere av fortellingene er blitt filmatisert. Hun var selv skuespiller, og spilte blant annet den velkjente Mormor-figuren på scene og i film.

Komiteen peker på at en sirkulasjonsmynt i anledning hundreårsdagen for Anne-Cath Vestlys fødsel vil være første gang en kvinnes meritter blir verdsatt med en norsk minnemynt. Komiteen legger også vekt på at det planlegges flere nasjonale markeringer av jubileet, blant annet med en ny familiepark i Lyngdal, utgivelse av en biografi og ved at plassen foran det nye Deichmanske hovedbibliotek i Bjørvika vil få navnet Anne-Cath Vestlys plass. Komiteen peker på at når det gjelder sammenlikninger med andre forfatterskap, er det vanskelig å vurdere barnebokforfattere opp mot forfattere i andre sjangere.

- 2023 Statens kartverk 250 år

Statens Kartverk er en av Norges eldste tekniske etater, med røtter tilbake til 1773. Da ble Norges Grændsers Opmaaling etablert, også kalt Norges militære Opmaaling. Etaten gikk siden lenge under navnet Norges geografiske oppmåling. Da sjømålingen og landmålingen ble samlet i 1986, etter 54 år som separate oppmålingsinstitusjoner, ble etaten til Statens Kartverk.

Etableringen i 1773 kan betraktes som en hendelse av stor nasjonal betydning. Dette var starten på den systematiske geografiske kartleggingen av Norge. Landet var en del av det

danske enevedet, men ble militært betraktet som en enhet. Planen for oppmålingen av Norge, som ble utstedt av general Heinrich Wilhelm von Huth i desember 1773, hadde et militært formål. Som øverstkommanderende for den norske hær initierte den militærvitenskapelig kompetente generalen landmålingen og utarbeidelse av kart, som et redskap for å kunne stå imot et mulig angrep fra Sverige. Han ledet selv arbeidet fram til 1805. Det var særlig grensetraktene mot nabolandet i øst som var av interesse, men kartleggingen av norskekysten ble også igangsatt.

Det militære formålet ble etter hvert supplert med et økonomisk, og i begynnelsen av det 20. århundret gikk etaten over til å bli en mer sivil institusjon. Med sin betydelige tekniskvitenskapelige kompetanse ble den svært verdifull for landet. I dag er Kartverket øverste myndighet innen kart, geografiske data og offentlig registrering av eiendom.

Komiteen peker på at etableringen av det som i dag heter Statens Kartverk var en betydelig nasjonal begivenhet i en tid da Norge ennå ikke var en egen stat. Den geografiske oppmålingen av landet ble et viktig element i nasjonsbyggingen, både før og etter 1814. Kartene var med på å definere nasjonen, de understøttet forsvaret av territoriet og etableringen av infrastruktur og kommunikasjoner, og de medvirket til at landet, kysten og havet ble tatt i bruk på nye og sikrere måter. Kartene har også vært av stor kulturhistorisk verdi, blant annet ved å stimulere til turer og friluftsliv. Kartverket har i vid forstand formet hvem vi er som nasjon, og spiller fortsatt en viktig rolle i dagens samfunn. Selv om det bryter med retningslinjenes punkt om at utgivelser for å markere historiske begivenheter «bør fortrinnsvis være knyttet til landets historie etter 1814», mener komiteen at denne begivenheten er så viktig at den bør markeres.

- **2024 Magnus Lagabøtes landslov 750 år**

Dette forslaget bryter også med de ovenfor nevnte retningslinjene, men komiteen mener at landsloven står i en særklasse i norsk historie, både som en av de første nasjonale lovgivningene i Europa og som et lovverk med en lang virkningshistorie. Selv om loven mistet sin direkte betydning som gjeldende rett i 1687, har den også hatt påvirkningskraft etter dette tidspunktet. Komiteen peker på at enkelte bestemmelser og prinsipper fra landsloven ble videreført i senere lovgivning, og at en del rettshistorikere mener at selv moderne lovgivning og rettsdebatt etter 1814 er påvirket av landsloven.

Som ett av de første kongerikene i Europa fikk Norge mellom 1274 og 1276 en landsomfattende lov, utformet av kong Magnus med tilnavnet Lagabøte og vedtatt av bøndene på Tinget. Den kan med adskillig rett betegnes som Norges Magna Carta. Landsloven erstattet de gamle landskapslovene og sørget for at reglene ved eiendomstvister og straff for forbrytelser var like i alle landsdeler. Det var en verdslig lov, som ikke blandet seg inn i kirkelige anliggender. Familierett lå under kirkelig jurisdiksjon. En stor del av loven dreide seg om jord, som var den viktigste eiendomstypen i middelalderen. Betingelser ved utleie, arvebestemmelser og regler for kjøp og salg ble omhyggelig behandlet i særskilte bolker. I tillegg var det også bolker om forbrytelser og straff og om landforsvaret, leidangen. En særskilt lov om byene ble utarbeidet, etter samme prinsipper som Landsloven. Også den ble vedtatt av bøndene på Tinget.

Magnus Lagabøtes landslov var gjeldende rett i Norge i fire hundreår. En ny lov ble vedtatt i 1604, men den var i praksis en revidert oversettelse av den gamle loven. Først med Christian Vs Norske Lov i 1687 fikk Norge et helt nytt lovverk. Men enkelte prinsipper og formuleringer står fortsatt i dagens norske lovverk.

Komiteen peker også på at det er planlagt store nasjonale markeringer i forbindelse med jubileet. Blant annet arbeides det med oversettelse og nyutgivelse av loven både på norsk og engelsk.

Gruppe 2

- 2021 Hans Nielsen Hauge 250 år

Som vekkellespredikant, kjøpmann, næringslivsgründer og samfunnsreformator var Hans Nielsen Hauge en vesentlig kraft i tiårene omkring århundreskiftet 1800. Hauge selv og den bevegelsen han skapte har hatt stor betydning for så vel religiøs som politisk og økonomisk modernisering av Norge. Hans virke omfattet et bredt spekter av samfunnsoppgaver, og han kan blant annet sies å ha startet en bevegelse som ledet mot generell forsamlingsfrihet og yringsfrihet i landet.

Hans Nielsen Hauge ble født 3. april 1771 i Rolvsøy, Østfold, og døde i Kristiania i 1824. Etter en personlig vekkelles som ung mann kom han til å vie livet til forkynnelse og startet en pietistisk lekmannsbevegelse, haugianerne eller Hagues venner. I nesten ti år fra 1796 vandret Hauge til fots i praktisk talt hele landet og forkynte og dannet vennesamfunn. Fra Østfold til Fjordane i vest og fra Egersund i sør til Balsfjord i Troms, holdt han vekkellesmøter. Men han var også en praktisk mann og en entreprenør som sørget for å etablere næringsvirksomhet flere steder i landet og oppfordret sine tilhengere, vennene om å gjøre det samme. Hauge ble flere ganger arrestert for brudd på konventikkelplakaten, som forbød lekfolk å drive forkynnelse og holde religiøse møter uten tillatelse fra sognepresten. I 1804 ble det reist en større sak mot ham som sendte ham i tukthus fram til 1811.

Hauge skapte en sterk bevegelse av vennesamfunn som var aktive lenge etter at han selv hadde mistet kraften, og som i hans ånd ble økonomiske entreprenører mange steder i landet. Haugianerne ble dessuten aktive pådrivere for å bekjempe og avskaffe konventikkelplakaten i 1842, og dermed for innføring av forsamlingsfrihet i Norge.

- 2028 Sigrid Undset, Nobels litteraturpris 100 år

Sigrid Undset står i fremste rekke blant norske forfattere på 1900-tallet og ble i 1928 hedret med Nobels litteraturpris som tredje kvinne i litteraturprisens historie. I sin begrunnelse påskjønner Svenska Akademien Undset «spesielt for hennes mektige beskrivelse av livet i Norden i middelalderen».

Sigrid Undset ble født i Kalundborg, Danmark, i 1882 og døde på Lillehammer i 1949. Hun vokste opp i Kristiania, og etter middelskolen arbeidet hun i ti år som kontordame. I 1907 debuterte hun som forfatter og fortsatte å skrive gjennom hele sitt voksne liv. I den første perioden skrev hun særlig romaner og noveller fra egen samtid. Den mest kjente og hennes store gjennombrudd som forfatter var romanen Jenny fra 1911. I årene 1920-22 kom den første store middelalderromanen fra hennes hånd, romantrilogien Kristin Lavransdatter. Dette er hennes litterære mesterverk og også hovedbegrunnelsen for å tildele henne Nobels litteraturpris i 1928.

I tillegg til det skjønnlitterære forfatterskapet var Sigrid Undset en aktiv og modig samfunnsdebattant, som var dypt skeptisk til samtidens naive tro på vitenskapen og framskrittet, og utfordret flere av tidens populære retninger. Boka Et kvindesynspunkt fra 1919 er en samling av kritiske artikler om kvinnesaken. Flere ganger utfordret hun forfatteren

Knut Hamsun, som hun mente hadde et sentimentaliserende syn på kvinnen. De to sto også steilt mot hverandre i Forfatterforeningen, der Undset var leder fra 1936. Hun var en aktiv antinazist som arbeidet for å gi fredsprisen til Carl von Ossietzky i 1936. Som flyktning i USA under okkupasjonen skrev hun artikler og opprop som oppfordret til aktiv motstand for å frigjøre Norge.

Komiteen mener at det at hun fikk Nobels litteraturpris, er en mynt verdig. Det kan likevel argumenteres for at det primært ville vært best å markere hele hennes virke, og ikke bare Nobelprisen, og at man da burde ta utgangspunkt i hennes fødselsår. Dette ville tilsi en utgivelse ved hennes 150-årsjubileum i 2032.

Gruppe 3

- 2022 Landets første sparebank 200 år

Christiania Sparebank ble åpnet for publikum 29. juni 1822. Dette var ikke bare landets første sparebank, men også den første private banken. 1822 kan dermed regnes som startskuddet for et privat bankvesen i Norge. Sparebanken var en selveid institusjon med et filantropisk formål. Framstående borgere og embetsmenn etablerte banken i Christiania for å hjelpe og oppdra allmuen til sparing. Året etter var det etablert sparebanker i Bergen, Trondheim og Drammen, og atskillige kom til, i byer og bygder, gjennom resten av århundret. På det meste, i 1929, var det 638 sparebanker i Norge.

Sparebankbevegelsen var en viktig støttespiller i landets modernisering, lokalt, regionalt og nasjonalt. Som kredittinstitusjoner bidro de til å utvikle infrastruktur, primærnæringer og et mangslungent næringsliv. Samtidig påvirket bankene folks sparevaner og stimulerte bevisstheten rundt en ordnet privatøkonomi. Barn og unge ble formet i sparingens ånd. I annen halvdel av 1900-tallet var imidlertid både sparekulturen og banknæringen i endring. Det klare skillet mellom sparebankene og de kommersielle forretningsbankene ble visket ut i et stadig mer liberalisert finansmarked preget av fusjoner.

Sparebankene hadde i utgangspunktet vært velgjørende, allmenntilgode virksomheter. Ut over å styrke egenkapitalen, skulle sparebankenes overskudd deles ut som gaver til personer, stiftelser og institusjoner med ideelle formål. Pengene skulle komme de «verdige trengende», kirken, kunsten, skolevesenet og vitenskapen til gode. Restene etter dette gaveinstituttet finner vi i dag i Sparebankstiftelsen DNB.

Komiteen peker på at en myntutgivelse i forbindelse med 200-årsjubileet for etableringen av den første sparebanken i 1822 kan begrunnes med at den markerer starten på et norsk bankvesen, og med sparebankbevegelsens særegne innsats i formingen av det moderne Norge, på et privat så vel som et samfunnsmessig plan.

- 2025 Meterkonvensjonen 150 år

Den norske matematikeren Ole Jacob Broch sto sentralt i arbeidet med den internasjonale Meterkonvensjonen, undertegnet i 1875. Traktaten innebar at de tilsluttede landene innførte det metriske målesystemet, som var av fransk opprinnelse. Broch ble selv direktør for det internasjonale meterbyrået i Paris i 1883.

Gamle enheter for mål og vekt ble byttet ut med meter og kilo. Standardiseringen over landegrensene utgjorde et stort framskritt for vitenskapelig praksis, for kommunikasjon og for internasjonal handel en del land imellom. Norge var det første landet som sluttet seg til

konvensjonen i 1875. Handlingen var en sterk markør av nasjonal selvstendighet i en tid da Norge var i union med Sverige. Først i 1878 vedtok også den svenske Riksdagen å slutte seg til meterkonvensjonen.

Justervesenet, opprinnelig etablert i 1832, ble i 1875 en landsdekkende etat med det tekniske ansvaret for måleenhetene. Internasjonale prototyper av meter og kilogram var godkjent i 1889, Justervesenet hadde overoppsynet med de norske kopiene og lokale justerkamre ble opprettet. På denne måten ble landet knyttet tettere sammen gjennom standardmål. Overgangen til det metriske systemet var en omfattende og gjennomgripende systemendring i det norske samfunnet, som også berørte innbyggernes daglige liv.

Komiteen peker på at Broch i tillegg til sin betydelige innsats nasjonalt og internasjonalt for det metriske systemet og loven som ble enstemmig vedtatt i 1875, var svært allsidig og sto for et viktig arbeid også på andre felt. På denne bakgrunn mener komiteen at det kunne være vel så aktuelt å markere Broch (1818-1889).

Gruppe 4

- 2026 Den Nationale Scene i Bergen 150 år

Den Nationale Scene er ikke landets første teater, men det eldste eksisterende teateret og det første som brukte norske tekster.

Teateret har riktig nok røtter lengre tilbake i tid. På Ole Bulls initiativ ble Det norske Theater etablert i 1850 med norsk som scenespråk for første gang. Med blant andre Henrik Ibsen som sceneinstruktør, Bjørnstjerne Bjørnson som teatersjef og skuespillere som Lucie Wolf og Johannes Brun fikk teaterets første periode stor betydning for norsk scenekunst. Av økonomiske årsaker ble teateret nedlagt i 1863. Ved grunnleggelsen av Den Nationale Scene i 1876 åpnet igjen teaterscenen i Bergen, og landet fikk sitt kraftsentrum for scenekunst.

I tiden frem mot 1900 fikk majoriteten av en hel generasjon skuespillere i Norge sin debut ved Den Nationale Scene. I 1909 ble teaterets nåværende bygning innviet, og innledet en aktiv og rik tid frem mot siste verdenskrig. Johanne Dybwad debuterte på scenen i 1887, og Bernt Johannessen, Magda Blanc og Fredrik Garmann var sentrale skuespillere i teaterets tidlige periode. Flere markante teatersjefer fikk stor betydning for teaterets utvikling frem mot andre verdenskrig, der Gunnar Heiberg, Johan Irgens Hansen, Ludvig Bergh og Hans Jacob Nilsen er de mest sentrale. Teateret har de siste tiårene maktet balansen mellom å fremme nyskrevne dramatikker med klassiske oppsetninger, og mellom nyere norsk dramatikker og internasjonale suksesser. Jon Fosse ble lansert ved teateret i 1994. Dagens tre scener og 700 forestillinger besøkes årlig av rundt 140 000 mennesker.

Gjennom 150 år har Den Nationale Scene vært et bærende kraftsentrum for norsk dramatikker og scenekunst.

- 2027 Lov om allmueskoler på landet 200 år

Lov om Almue-Skolevæsenet paa Landet anses som viktig fordi den innebar et statlig ansvar for grunnutdanningen samt starten på statlig lærerutdanning. Den fikk stor betydning for opplysning av bygdebefolkningen, som omfattet ni av ti nordmenn på dette tidspunktet. Den bidro dessuten til en kunnskapsrik og samfunnsengasjert lærerstand som ble sentrale aktører i utviklingen av det norske demokratiet på 1800-tallet. Loven leder opp til mer

gjennomgripende endringer med allmueskolelovene for landet i 1860 og byene i 1869, og i neste runde for Lov om folkeskoler i 1889.

Krav om at allmuebarn skulle opplæres i kristendom og selv kunne tilegne seg de religiøse tekstene, stammer fra reformasjonen. Med Forordningen av 1739 ble leseopplæring innført som en obligatorisk del av konfirmasjonsundervisningen. Undervisningen ble for en stor del gitt av omgangsskolelærere uten annen utdanning enn det presten hadde lært dem. De dro fra bygd til bygd og holdt skole i en ukes tid høst og vår. Undervisningslokaler og lærerens kost og losji var det bygdefolket som sto for, og byrden gikk på omgang mellom gårdene i bygda. Undervisningen var kortvarig, lærernes kår var kummerlige og resultatet av undervisningen varierende.

Med loven av 1827 ble skoleplikten lovfestet for alle barn fra 7–8-årsalderen og frem til konfirmasjonen, og det skulle være minst 2 måneders skolegang hvert år. Dessuten ble det vedtatt at faste skoler skulle opprettes i hvert prestegjeld og ved bergverk og ved andre verk eller bruk med minst 30 arbeidere. Også den obligatoriske fagkretsen ble utvidet; i tillegg til kristendom og lesning skulle barna nå også lære å skrive og regne.

Loven anbefalte også at læreanstalter ble opprettet i stiftene med lærere lønnet fra Opplysningsvesenets fond. Seminaristene fikk her en allmennutdanning av en helt annen kvalitet enn den omgangsskolelærerne hadde. Det første av disse stiftseminarene var allerede startet på Trondenes i Troms året før skoleloven ble vedtatt. I løpet av tiårene fram til 1860, da seminarutdanning ble et krav, utgjorde seminaristene over 60 prosent av lærerne i faste skoler.

Komiteen peker på at det kan argumenteres for at både Allmueskoleloven i 1860 og Folkeskoleloven i 1889 er viktigere enn loven om allmueskoler på landet.

- **2029 Ellen Gleditsch 150 år**

Ellen Gleditsch ble født 29. desember 1879. Gleditsch var kjemiker og en av landets fremste naturvitenskapelige pionerer. Hun fikk innpass som elev og senere assistent ved Marie og Pierre Curies berømte laboratorium i Paris fire år etter at de mottok Nobelprisen for oppdagelsen av grunnstoffene polonium og radium, og gjennom det radioaktiv stråling. Gleditsch publiserte sentrale arbeider i denne perioden, flere av dem som sampublikasjoner med Marie Curie selv. Etter fem år i Paris ble hun i 1912 universitetsstipendiat i Oslo og tilbrakte deretter tiden frem til første verdenskrig ved Yale University. Her utførte hun sine banebrytende studier av radiums halveringstid. I 1929 ble hun etter langvarig strid utnevnt til professor i kjemi ved Universitetet i Oslo. Gleditsch var aktiv som forsker helt til sin død i 1968. De senere årene publiserte hun en rekke fagbiografier og faghistoriske studier.

Under okkupasjonen bidro Gleditsch aktivt i Hjemmefronten. Hun engasjerte seg sterkt i internasjonalt arbeid for kvinners rettigheter, blant annet som medlem i det første styret for Norske Kvinnelige Akademikeres Landsforbund, og senere som formann og president i International Federation for University Women. Hun var nasjonal representant under stiftelsesmøtet for UNESCO i 1945, og senere delegat. Gleditsch fikk en rekke utmerkelser, og anså selv utnevnelsen som æresborger av Paris (1957) og æresdoktor ved Sorbonne (1962) som de viktigste.

Ellen Gleditsch fikk ta del i noen av det 20. århundrets vesentligste oppdagelser. Gjennom henne ble den internasjonale forskningsfronten brakt til Norge og dannet grunnlaget for flere generasjoner kjerne- og radiokjemikere.

Komiteen peker på at det kan argumenteres for at en markering av Kristine Bonnevie (1872-1978), som ble Norges første kvinnelige professor i 1912, burde rangeres foran markering av Ellen Gleditsch. På den andre side peker komiteen på at Gleditsch' arbeid hadde større internasjonal anerkjennelse.